

אחריות אישית

מיכה לינדנשטראוס*

התפרסם בידיעות אחרונות ב-2 ביולי 2008

ביקורת המדינה בתקופה זו חייבת להיות מציאותית, אפקטיבית, כזו שרואה לנגד עיניה את המציאות המשתנה, אם לטובה: הטכנולוגיות החדשות, המיחשוב, המדע - ואם לרעה: השחיתות הציבורית, הגדלת הפער בין עניים לעשירים, סכנת ההשתלטות של ההון על השלטון, עקיפת שיטת המכרזים ("חבר מביא חבר") על רקע מפלגתי או משפחתי ועוד.

כדי שהביקורת תהיה אפקטיבית נקבעה במשרד המבקר מדיניות חדשה שעיקריה: ביקורת בזמן אמת; פרסום שמות מבוקרים; הטלת אחריות אישית ודרישה למסקנות אישיות.

העיקרון האחרון מתמצה באמירה: "לא הש.ג. אשם, אשם מי שנמצא בראש הפרמידה" - אליו צריכים להפנות את דרישות הביקורת ואת חציה. והרי אם הביקורת התבצעה בזמן אמת, ובדוחות הביקורת צוינו שמותיהם המלאים של המבוקרים, איזו תועלת יש ביסודות אלה אם לא תצטרף אליהם דרישה להסקת מסקנות אישיות במקרים ראויים?

אחריות אישית משמעה שעובדי ציבור צפויים לסנקציה אישית אם הם מתנהגים בניגוד לדין, בזדון, באדישות מוחלטת, ברשלנות רבתי ובעצימת עיניים. לדוגמה: פגיעה בטוהר המידות היא פגיעה חמורה באינטרס הציבורי ואין להשלים עימה, גם אם לא נגרם נזק ממשי ומידי לאינטרס זה.

שחיתות אישית של עובד ציבור יכולה להתבטא בקבלת החלטות במצב של ניגוד עניינים, לרבות עניינים של מקורביו או הפקת טובת הנאה אישית לעובד ולמקורביו, מעורבות במתן שוחד או בקבלתו, הטיית מכרזים או העברת משאבי ציבור למקורבים, זיוף מסמכי תאגיד ומרמה ועוד. עצימת עיניים, רשלנות, מדיניות של "ראש קטן" ובזבוזים משוועים בטיפול בתקציב המדינה גם הם יהיו עילה נכונה להטלת אחריות אישית.

ניתן להסכים כי בהטלת אחריות אישית במקרים יוצאי דופן, חריגים בחומרתם, יש אלמנט ענישתי משמעותי. עם זאת, היא גם בעלת ערך מרתיע ותורמת למינהל חוקי תקין, יעיל וחسכוני. זה רצונו של הציבור כיום.

עמדתי היא כי חלה אחריות אישית על עובדי ציבור נבחרים ועובדים מן השורה כאחד, ואין להפריד ביניהם. כך גם פסקה ועדת החקירה בראשות השופט י. כהן (פרשת סברה ושתילה) בשנת 1983, באומרה: "לדעתנו, מבחינה עקרונית בנושא האחריות האישית, אין לעשות כל הבחנה בין חברי הממשלה ובין אנשים אחרים שלהם מיוחסת אחריות אישית למעשיהם או למחדליהם..."

"אחריות אישית" אינה חייבת לבוא דווקא בעקבות פרסום דוח מבקר המדינה. יש מקרים שבהם עובד הציבור הבין בעצמו כי כשל ומחליט להסיק מסקנות אישיות. יש בכך מסר

* מבקר המדינה ונציב תלונות הציבור.

חברתי ומוסרי מצד עובד הציבור, הנוטל את האחריות האישית על כתפיו ומשדר בכך הגינות והפקת לקחים ראויים. אמרנו כי אחריות אישית נמדדת בעוצמת המעשה נשוא הביקורת: ככל שעוצמת המעשה או המחדל של עובד הציבור רבה יותר, כך הדרישה להסקת מסקנות אישיות תהיה גדולה יותר.

אין חולק כי אין רבים שיסיקו מסקנות אישיות. מכאן חשיבותו הקובעת של דוח הביקורת החושף את עובדות הפגיעה בציבור. הקביעה כי קיימת אחריות אישית שנבחנה במקצועיות, בזהירות מרבית ועל-פי כללי הצדק הטבעי, היא חלק מתהליך הביקורת הנתון על-פי החוק בידי מבקר המדינה. בשימוש בה יש ערובה אמיתית למינהל תקין, הוגן וטהור מידות בשירות הציבורי.

נפנה את תשומת-הלב גם לקיומו של "חיוב אישי" לנושא משרה בשלטון המקומי. בהתאם לפקודת העיריות נוסח חדש, נושאי משרה בשלטון המקומי אחראים לכל חסר או הפסד כספי שנגרמו בשל "התרשלותם או התנהגותם הרעה".